

ОСОБЛИВОСТІ МИТНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ТОРГОВЕЛЬНИМИ ПАРТНЕРАМИ

Ю. А. Ішук, доктор філософії, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса, yu.ishuk@donnu.edu.ua, orcid 0000-0002-4187-7816,

К. В. Барчук, студентка, Донецький національний університет імені Василя Стуса, barchuk.k@donnu.edu.ua, orcid 0000-0002-2474-064X,

Д. О. Оришко, студентка, Донецький національний університет імені Василя Стуса, oryshko.d@donnu.edu.ua, orcid 0000-0002-6496-3821

Методологія дослідження. Результати роботи отримані завдяки застосуванню таких наукових методів, як: аналіз та синтез – під час дослідження законодавчих та практичних аспектів митної взаємодії, а також для висвітлення перспектив співпраці між Україною та Європейським Союзом (ЄС) у сфері торгівлі. Для наукового вирішення окреслених проблем було також використано методи порівняння – для дослідження динаміки зовнішньої торгівлі товарами України з деякими країнами ЄС, системного підходу – у процесі виявлення переваги та ідентифікації викликів для України під час розширення та удосконалення торговельних відносин з ЄС.

Результати. Проаналізовано зовнішньоторговельні та митні зв'язки України з Європейським Союзом, зокрема, динаміку зовнішньої торгівлі товарами. Здійснено порівняння обсягів експорту та імпорту України з різними країнами ЄС. В процесі дослідження розглянуто як законодавчі, так і практичні аспекти митної взаємодії між Україною та ЄС.

Новизна. В результаті аналізу митних відносин України, які склалися на сучасному етапі з її основними торговельними партнерами з країн Європейського союзу, виявлено постійне зростання обсягів міжнародної торгівлі та ускладнення торговельних процесів. Визначено переваги та виклики, перед якими стоїть Україна в розширенні та удосконаленні торговельних відносин з Європейським Союзом.

Практична значущість. Проведене дослідження має практичну значущість для економічного розвитку України в контексті євроінтеграції. Завдяки аналізу торговельно-економічних відносин між Україною та ЄС визначено ключові аспекти вступу України в зону вільної торгівлі з ЄС та розкрито його особливості. Досліджено вплив російської агресії на зовнішньоторговельні митні зв'язки з ЄС. Наближення законодавства України до стандартів ЄС визначено ключовим фактором, що сприятиме ефективній реалізації митної політики та створить сприятливе середовище для покращення та торговельних процесів з урахуванням активної взаємодії з європейськими партнерами.

Ключові слова: митні зв'язки, зовнішня торгівля, митна політика, бойові дії, економічна нестабільність, економічний розвиток, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Вхідження України в зону вільної торгівлі з Європейським союзом (ЄС), став важливим кроком у розвитку української економіки та удосконаленні митних відносин. Вступ України до

зони вільної торгівлі з ЄС був можливим завдяки угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка була підписана 21 березня 2014 року та набула чинності 1 липня 2017 року. Мета цієї угоди полягає в зміцненні та розширенні

торгових відносин між Україною та ЄС, а також в сприяттві політичній, економічній та соціокультурній інтеграції України в європейському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам митної політики присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Фалалєєва Л. Г. [2] підкреслює, що дослідження особливостей та перспектив розвитку правового регулювання торговельних відносин між Україною та ЄС важливо, насамперед, для визначення оптимальних правових форм та механізмів інтеграції України в ЄС, у рамках якого ліквідовано бар'єри у взаємній торгівлі між державами-членами та сформовано спільну торговельну політику стосовно третіх країн, до яких належить і Україна.

На думку Панова І. О. [3], на даний час існує необхідність підвищення ефективності національної митної політики в сфері невідкладного реагування на зовнішні загрози та оперативної протидії можливим негативним наслідкам таких загроз, в напрямку посилення забезпечення економічних інтересів держави й максимального врахування в національній системі регулювання міжнародних правил та вимог.

Таран С. [7] вважає, що обсяги торгівлі між Україною та ЄС та інтеграція України в ланцюги поставок ЄС зростатимуть по мірі того, як Україна просуватиметься своїм шляхом до ЄС. Таким чином, подальша лібералізація торгівлі та поступова інтеграція до внутрішнього ринку ЄС є неминучою частиною цього процесу.

Однак у зв'язку з активною євроінтеграційною спрямованістю нашої держави останнім часом актуалізується значимість подальших досліджень митної політики України в контексті Угоди про асоціацію з ЄС.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження особливостей організації зовнішньоторговельних та митних зв'язків України з Європейським Союзом. Розглянути вступ України в зону вільної торгівлі з ЄС, проаналізувати її мету та результати.

Основною метою дослідження є розкриття основних цілей, які забезпечують Угоду про асоціацію у сфері митних відносин. У статті буде думати як практичні, так і

стратегічні аспекти цього партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток зовнішньоторговельних відносин України з ЄС розкриває перед нашою країною нові можливості для реалізації економічного потенціалу та створення позитивних ефектів, що сприяють внутрішньому виробництву. Однак цей процес супроводжується певними ризиками, які проявляються у зовнішньоторговельному співробітництві та вимагають уважного врахування у зовнішньоекономічній політиці України.

Співпраця з ЄС відповідає загальній українській зовнішньоекономічній доктрині, яка ґрунтується на принципах економічної відкритості та активної участі в глобальних процесах. Початок відносин з України ЄС значився здобуттям незалежності та відмовою від моноорієнтації зовнішньої торгівлі на колишні країни СРСР. Зняття блокуючих обмежень СРСР на зовнішню торгівлю та територіальна близькість до Європи, стала ключовим фактором у збільшенні двостороннього торговельного обміну.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України[3].

Україна перебуває на етапі, коли економічна та торговельна інтеграція до європейської спільноти є неминучою. Завдяки географічному розташуванню, вона, як найбільша за територією європейська країна, викликає зацікавлення з боку як східних, так і західних сусідів. Розвиток зовнішньоторговельних відносин України з Європейським Союзом відкриває нові можливості для реалізації економічного потенціалу країни та сприяє створенню ряду позитивних ефектів для стимулювання внутрішнього виробництва. Країни Європейського Співтовариства – попередника ЄС – у 1993 році у рамках надання преференційного режиму країнам з перехідною економікою колишнього СРСР надали Україні Генералізовану систему преференцій. Протягом 1993–2015 років Україною було підготовлено та реалізовано низку визначальних заходів інституційного забезпечення торговельного співробітництва, а саме

вступ до Світової організації торгівлі у 2008 році, створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС в рамках Угоди про асоціацію, що була підписана у 2014 році.

Сучасний етап реалізації митної політики України характеризується постійним зростанням обсягів та розширенням масштабів міжнародної торгівлі, ускладненням та посиленням динамізму торговельних процесів, посиленням вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки та зниження національних торговельних бар'єрів. Відбувається поглиблення інтеграції міжнародних вимог в національну практику митного регулювання України.

Митна політика є одним з основних інструментів протекціоністської політики держави. Як член Всесвітньої організації торгівлі – WTO (World Trade Organization), Організації економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Cooperation and Development), а також держава, яка претендує на членство в Євросоюзі, Україна формує митну політику з дотриманням вимог цих організацій.

Такі країни, як Польща, Німеччина, Італія, Франція, Нідерланди та Іспанія є важливими торговельними партнерами України у ЄС, торговельні зв'язки з якими значною мірою впливають на економіку України. Експорт України в ці країни ЄС, відзначається різноманітністю товарів та активною торговельною діяльністю (рис.1).

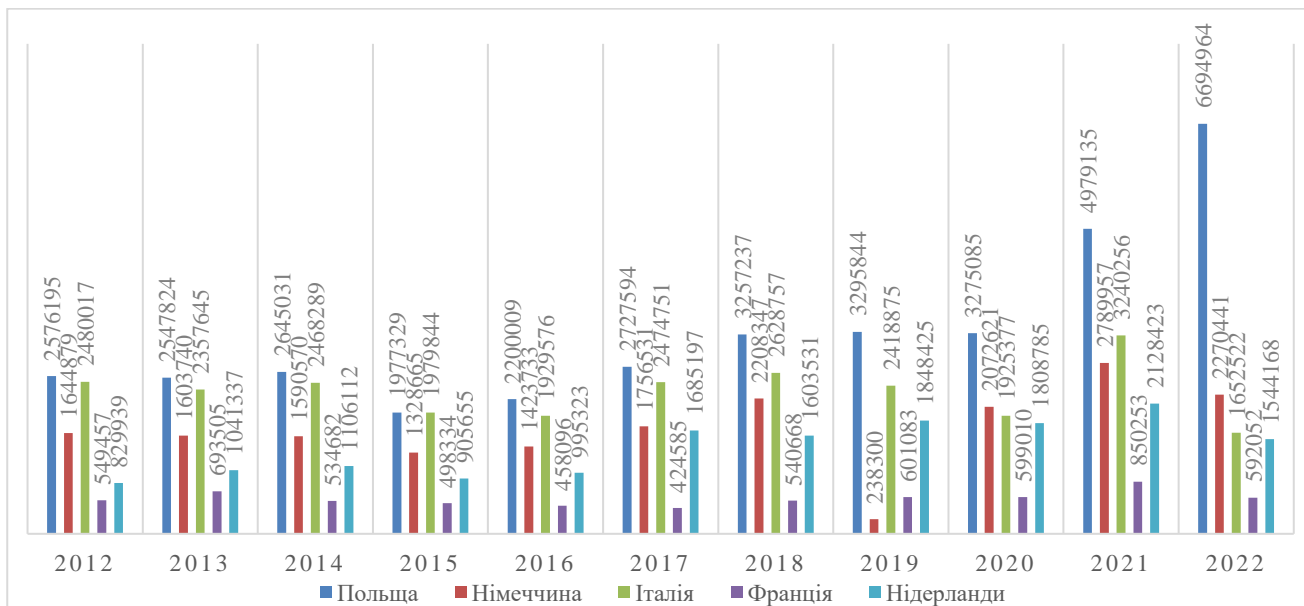


Рис. 1. Динаміка експорту з України з основними торговельними партнерами з ЄС, 2012–2022 р., тис. дол. США

Джерело: розроблено авторами на основі [1].

Зазначені на рис.1 країни, є стратегічними партнерами для України у зовнішньоторговельних відносинах, а їхні різноманітні галузі експорту вказують на широкий спектр торговельних можливостей та економічного співробітництва. Звичайно, одним із найбільшій партнерів України по експорту є Польща, обсяги експорту до якої у 2022 році склали більше ніж 6694964 тис. дол. США.

Економічний тягар війни Росії проти України є величезним і продовжує зростати. За даними Державної митної служби Український експорт товарів впав на 35,1%, що

означає, що Україна недоотримала 24 млрд дол США валютної виручки у 2022 році порівняно з 2021 роком.

Скорочення вдарило по всіх українських галузях. Єдиним помітним винятком став експорт ІТ-послуг, який зріс на 6%, до 7,35 млрд дол. США [6]. На частку ЄС припало понад 63% товарного експорту. Серед решти країн найбільшими покупцями української продукції стали Туреччина та Китай. Топ-10 країн, куди Україна експортувала представлені на рис. 2.

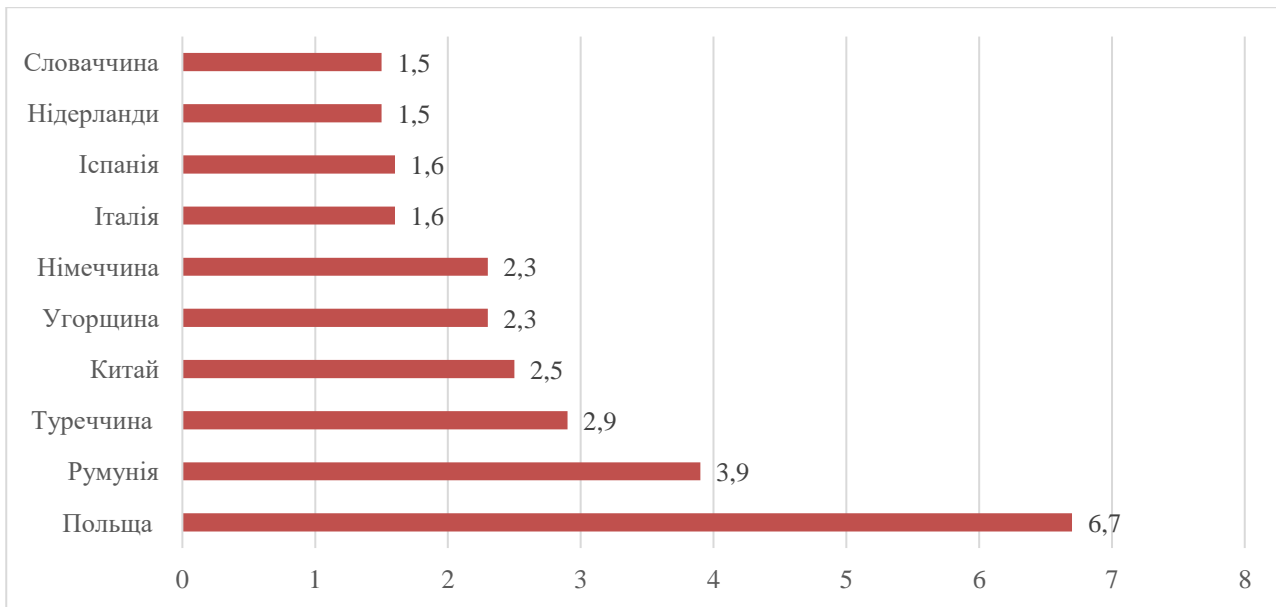


Рис. 2. Топ-10 країн, за обсягом українського експорту у 2022 р., %
Джерело: розроблено авторами на основі [6]

За обсягами експорту лідерами у 2022 воєнний рік стали агропромисловий та гір-

ничо-металургійний комплекси, які забезпечили понад $\frac{2}{3}$ товарного і більш як половину сукупного експорту (рис.3).

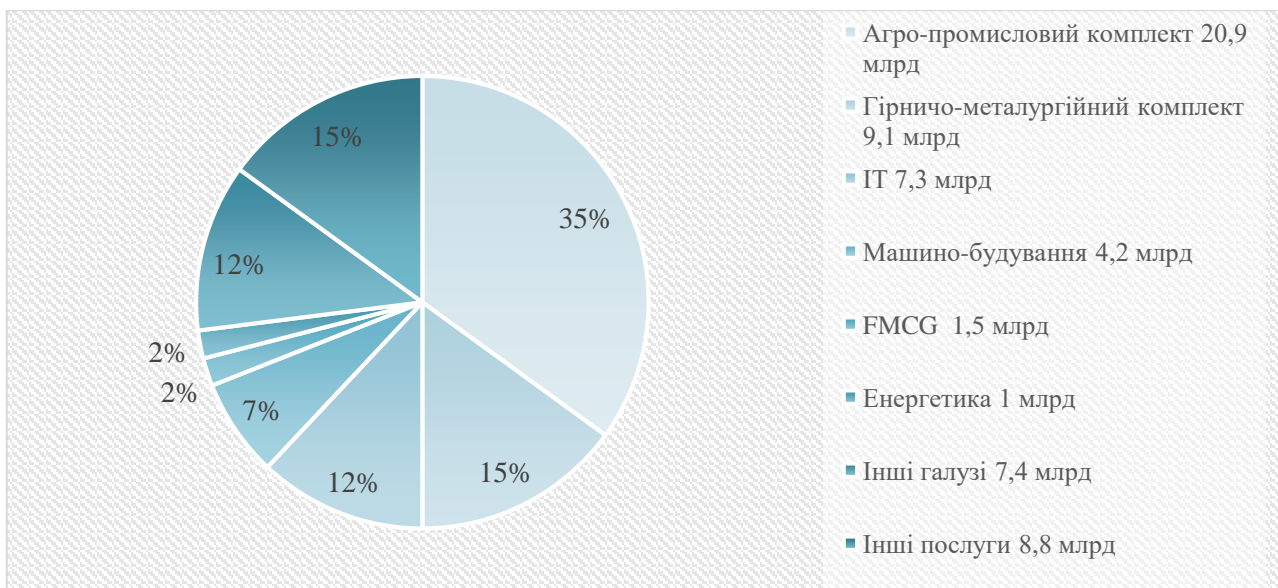


Рис. 3. Обсяги експорту по товарам та послугам України у 2022р., млрд дол. США, %
Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Лідери за вартістю експорту серед товарів – зернові культури, соняшникова олія та чорні метали. У довоєнному році саме метал був головним експортним товаром країни. За підсумками 2022-го його експорт обвалився більш як утричі, до 4,5 млрд дол. США [6].

Щодо імпорту в Україну з Польщі, Німеччини, Італії, Франції та Нідерландів, то він відображає широкий спектр економічних взаємовідносин та торговельних потреб. На рисунку 4 представлена динаміка імпорту України з її торговельними партнерами з ЄС.

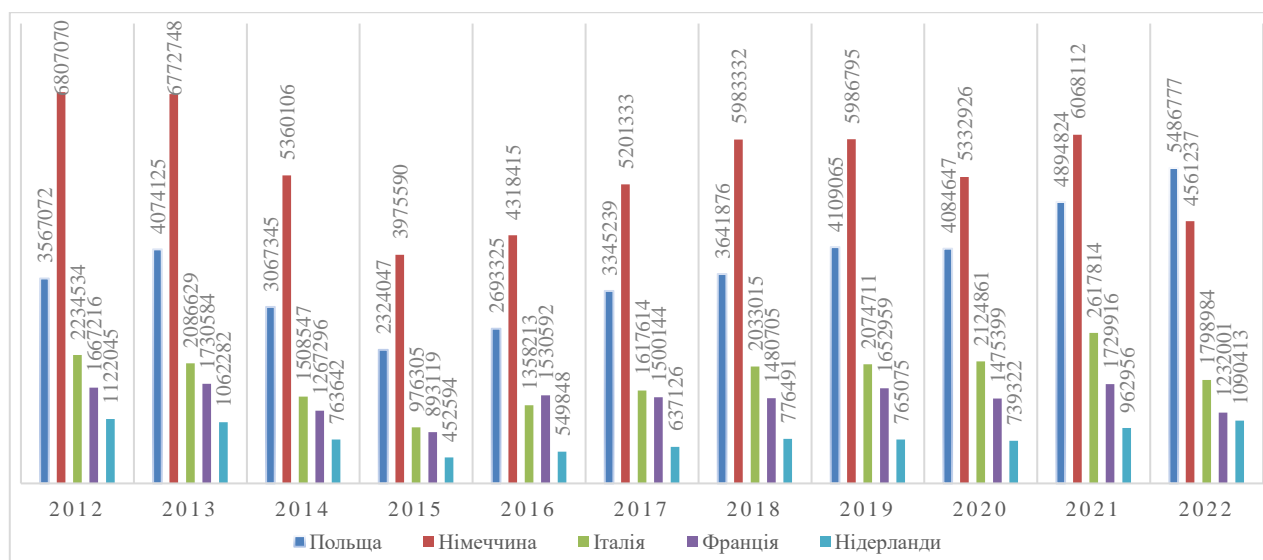


Рис. 4. Динаміка імпорту України з основними торговельними партнерами з ЄС, 2012–2022 р., тис. дол. США

Джерело: розроблено авторами самостійно на основі [1].

Найбільшим імпортером до України серед досліджуваних країн є Німеччина, що правда, у 2014–2016 роках був помітний спад імпорту, але на далі, він зростає. Зменшення імпорту впродовж 2014–2016 років помітне майже у всіх країнах партнерах. Також, відчутне зниження імпорту було у 2020 році, викликане пандемією COVID-19. У 2021 році, було відчутне відновлення та збільшення імпорту.

Завдяки підтримці України з боку ЄС, включаючи тимчасові заходи з лібералізації торгівлі та реалізації ініціативи «Шляхи солідарності Україна – ЄС», які зміцнили експортний потенціал країни та підвищили стійкість української економіки в умовах воєнного часу. У відповідь на російську блокаду Чорного моря ЄС створив «шляхи солідарності» між Україною та ЄС як альтернативний шлях для товарів, що вивозяться з України залізницею, автошляхами та внутрішніми водними шляхами. Ці заходи допомогли Україні зберегти незначне зростання загального товарообігу експорту до ЄС порівняно з рівнем до вторгнення. За даними Європейської комісії, "шляхи солідарності" дозволили українським експортерам частково компенсувати втрату морських шляхів і розблокувати близько 40 мільйонів тон станом на кінець липня 2023 року, що становить понад 50% українського експорту зернових та олійних

культур з початку вторгнення. Крім того, «шляхи солідарності» були єдиною можливістю для несільськогосподарського експорту України (метали, залізна руда, хімікати) і єдиною можливістю для імпорту всіх товарів. Завдяки «шляхам солідарності» з України було експортовано понад 35 мільйонів тонн несільськогосподарської продукції [7].

Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина та Болгарія – п'ять сусідніх східноєвропейських країн, що знаходяться на передовій «шляхів солідарності», – стали основними ринками для експорту українських товарів до ЄС (рис. 5). Їхня спільна частка в українському експорті товарів до ЄС зросла з 32% у 2021 році до 56% у 2022 році. Український експорт товарів до цих країн у 2022 році зріс на 54% р/р – до 15,7 млрд дол. США, причому значний приріст припав на агропродовольчу продукцію. Експорт агропродовольчої продукції до п'яти сусідніх країн зріс у 5,2 рази до рекордних 7,2 млрд дол. США у 2022 році, з яких 2,4 млрд дол. США принесли зернові та 1,9 млрд дол. США – олійні культури. П'ять східноєвропейських країн, прийняли близько 35% чотирьох основних агропродовольчих експортних товарів (пшениця, кукурудза, ріпак, насіння соняшнику) з України до ЄС у 2022 році проти 1% у 2021 році.

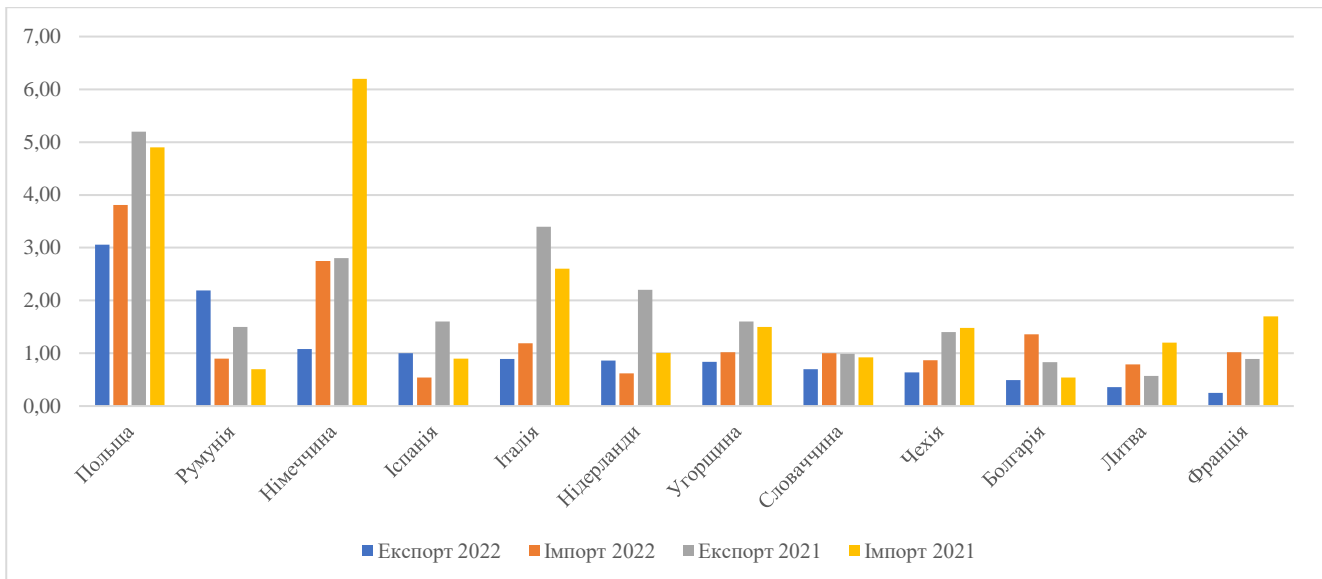


Рис. 5. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2021 та 2022 роках (млрд дол. США)

Джерело: розроблено авторами на основі [8].

Станом на вересень 2022 року в лідери вийшли країни ЄС — Польща та Румунія, на які сумарно припадає близько 23% українського експорту.

З країн Європи саме з Польщею найбільші обсяги експорту та імпорту – за сім місяців цього року вже 3,06 млрд доларів та 3,81 млрд доларів відповідно.

За обсягами експорту Варшава знаходиться на першому місці з 2017 року, а з 2022-го – ще й за обсягами імпорту (до цього країна все одно входила до першої трійки). Так, минулого року Україна продала Польщі товарів на 6,81 млрд доларів, закупила – на 5,55 млрд доларів.

На другому місці серед країн для експорту знаходиться Румунія – 2,19 млрд доларів, на третьому місці Німеччина – 1,08 млрд доларів. Крім того, на мільярд доларів цього року продано українських товарів Іспанії.

Обсяги експорту до Італії, Нідерландів та Угорщини склали близько 0,8 млрд доларів. До Великої Британії – другого найбільшого донора допомоги Україні – експортовано товарів на 193,1 млн доларів. Крім Польщі, Україна найбільше цього року імпортувала товарів з Німеччини – на 2,75 млрд доларів, Болгарії – 1,36 млрд. Більше мільярда також становив обсяг імпорту з Італії, Франції, Угорщини та Словаччини. З Руму-

нії, яка на другому місці за обсягами експорту, Україна імпортувала товарів на 0,9 млрд доларів.

Не дивлячись на те, що торговельні відносини між Україною та ЄС вже були значно лібералізовані в рамках Поглибленої та всеохоплюючої угоди між Україною та ЄС (ПВЗВТ). Станом на початок 2022 року більшість тарифів на промислові та сільськогосподарські товари було скасовано в рамках ПВЗВТ. Однак ЄС все ще застосовує тарифні заходи до певних видів українського експорту, найбільш обмежувальними з яких є тарифні квоти.

Протягом останніх років Україна використовувала 31–32 з 36 квот ЄС в рамках ПВЗВТ, з яких зазвичай повністю вичерпувалися такі квоти: мед, оброблені помідори, яблучні та виноградні соки, оброблені зерна зернових, цукор, крохмаль, оброблений крохмаль, яйця, кукурудза, кукурудзяне борошно, м'ясо птиці тощо. За багатьма з них українські поставки зазвичай перевищували обсяги, однак, позаквотні ставки ввізного мита та витрати на адміністрування тарифних квот все ще мали обмежувальний вплив на український експорт.

Як головний торговельний партнер України (на якого припадало близько 40% української торгівлі до вторгнення), ЄС підтримує стійкість української економіки в умовах

воєнного часу, відновлюючи здатність України торгувати та генерувати експортні надходження.

ЄС запровадив тимчасові заходи з лібералізації торгівлі, такі як Автономні торговельні заходи з 4 червня 2022 року строком на один рік, включаючи повне скасування:

- решта імпортних мит на промислові товари;
- всі тарифні квоти на сільськогосподарську та харчову продукцію;
- початкові ціни на фрукти та овочі;
- всі заходи торговельного захисту (антидемпінгові мита та захисні заходи, що застосовуються переважно до сталевих продукції).

ЄС також здійснив інші кроки для полегшення транспортування та прикордонного контролю для українського експорту. Він тимчасово лібералізував перевезення вантажів автомобільним транспортом між ЄС та Україною відповідно до двосторонніх та транзиту шляхом скасування необхідності отримання дозволів (нещодавно дію угоди було продовжено ще на один рік – до 30 червня 2024 року). Крім того, у жовтні 2022 року Україна приєдналася до Конвенції про спільний транзит, яка спростила митні процедури транзиту між ЄС та Україною [7].

Висновки. Співпраця України з ЄС проявляється в ряді конкретних заходів – вступ до Світової організації торгівлі та укладання Угоди про асоціацію, які стимулюють торговельну активність між сторонами. Важливим етапом в цьому контексті є створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Зазначена інтеграція в європейські економічні структури відкриває нові можливості для реалізації економічного потенціалу країни та створює позитивні ефекти для стимулювання внутрішнього виробництва.

Наслідком цієї співпраці є активний торговельний обмін між Україною та її ключовими країнами партнерами в європейському союзі (Польща, Німеччина, Італія, Франція, Нідерланди та Іспанія). Важливо відзначити різноманітність товарів, які експортує Україна в ці країни, що свідчить про широкий спектр торговельної діяльності.

Однак, не слід забувати про ризики, пов'язані із зовнішньоторговельним співробітництвом, які необхідно враховувати при формуванні зовнішньоекономічної політики України. Зміни у глобальних економічних умовах, політичні аспекти та інші фактори можуть впливати на успішність зовнішньоторговельних відносин.

Сучасний етап реалізації митної політики України відзначається постійним зростанням обсягів міжнародної торгівлі та ускладненням торговельних процесів. Заходи у напрямках енергетики, торгівлі та інвестицій, юстиції та внутрішніх справ, охорони навколишнього середовища та транспорту розглядаються як пріоритетні для співпраці з ЄС. Важливий аспект – наближення законодавства України до стандартів ЄС, що є ключовою метою та передбаченою в технічній допомозі ЄС.

Наслідком цього співробітництва є інтенсивне обговорення проблем регіонального та транскордонного співробітництва, враховуючи розширення ЄС. Зокрема, звертається увага на розвиток транспортної інфраструктури та її інтеграцію в європейську транспортну мережу.

Вагому роль у збереженні обсягів експорту до ЄС на рівні тих, що були до початку повномасштабних військових дій, зіграло рішення ЄС скасувати всі мита, квоти й збори з українського експорту на європейський ринок на період з 4 червня 2022 р. по 5 червня 2023 р. Це сприяло нарощуванню експорту української сільськогосподарської продукції до країн ЄС, насамперед зернових культур.

Література

1. Unctad. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>
2. Фалалєєва Л.Г. Перспективи розвитку правового регулювання торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом. *Зовнішня торгівля: право і економіка*. №4(27). 2006. С. 80-84.
3. Панов І.О. Митна політика України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом. *Форум права*. 2009. № 2. С. 332-337. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09piozec.pdf> Панов
4. Митне співробітництво Україна-ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzevе-spivrobitnictvo/mitne-spivrobitnictvo/mitne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes>
5. Відносини між Європейським Союзом та Україною. Офіційний веб-сайт Добровеличківської

селищної ради. URL: <https://dobrada.gov.ua/euouunion/vdnosini-mzh-yevropeyskim-soyuzom-taukrayinoiu/>

6. Forbes. 50 головних експортерів України. URL: <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>

7. Svitlana Taran. EU-Ukraine Wartime Trade: Overcoming Difficulties, Forging a European Path. EPC discussion paper. Volume 21. Publisher, EPC, 2023.

8. UN Comtrade URL: <https://comtradeplus.un.org/>

References

1. Unctad. Retrieved from <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>.

2. Falalieieva, L.H. (2006). Perspektivy rozvytku pravovoho rehuliuвання torhovelykh vidnosyn mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym Soiuzom. Zovnishnia torhivlia: pravo i ekonomika, 4(27), 80-84.

3. Panov, I.O. (2009). Mytna polityka Ukrainy v umovakh rozvytku vidnosyn z Yevropeyskym Soiuzom. Forum prava, (2), 332-337. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09piozec.pdf> Панов

4. Mytne spivrobitnytstvo Ukraina-YeS. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnytstvo/mitne-spivrobitnytstvo/mitne-spivrobitnytstvo-ukrayina-yes>

5. Vidnosyny mizh Yevropeyskym Soiuzom ta Ukrainoiu. Ofitsiyni veb-sait Dobrovelychkiivskoi selyshchnoi rady. Retrieved from <https://dobrada.gov.ua/euouunion/vdnosini-mzh-yevropeyskim-soyuzom-taukrayinoiu/>

6. Forbes 50 holovnykh eksporteriv Ukrainy. Retrieved from <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>

7. Svitlana Taran. (2023). EU-Ukraine Wartime Trade: Overcoming Difficulties, Forging a European Path. EPC discussion paper. Volume 21. Publisher, EPC.

8. UN Comtrade. Retrieved from <https://comtradeplus.un.org/>

SPECIFICS OF CUSTOMS RELATIONS OF UKRAINE WITH EUROPEAN TRADING PARTNERS

Yu. A. Ishchuk, Doctor of Philosophy Science, Associate Professor, K. V. Barchuk, Student, D. O. Oryshko, Student, Donetsk National University named after Vasyl Stus

Methods. The results of the study are obtained by applying the methods of synthesis and generalisation to study the legislative and practical aspects of customs cooperation, as well as to highlight the prospects for cooperation between Ukraine and the European Union in the field of trade. In order to scientifically address the identified issues, the author also used the methods of analysis and comparison to study the dynamics of Ukraine's foreign trade in goods with certain EU countries; and the abstract and logical method to formulate conclusions.

Results. The study analyses Ukraine's foreign trade and customs relations with the European Union. In particular, the dynamics of foreign trade in goods is analysed and the volumes of exports and imports with different EU countries are compared. The study considers both legislative and practical aspects of customs cooperation between Ukraine and the European Union.

Novelty. As a result of the analysis of Ukraine's customs relations with its main trading partner countries of the European Union, it is found that the current stage of implementation of Ukraine's customs policy is marked by a constant increase in international trade and the complexity of trade processes. The advantages and challenges faced by Ukraine in expanding and improving trade relations with the European Union are identified.

Practical value. The study is of practical importance for Ukraine's economic development in the context of European integration. By analysing trade and economic relations between Ukraine and the European Union, the key aspects of Ukraine's accession to the free trade area with the EU are identified and its results are revealed. The impact of the Russian aggression on foreign trade and customs relations with the EU is studied. The approximation of Ukrainian legislation to EU standards is identified as a key factor that will contribute to the effective implementation of customs policy and create a favourable environment for improving trade processes, taking into account active cooperation with European partners.

Keywords: customs relations, foreign trade, customs policy, military operations, economic instability, economic development, exports, imports.

Надійшла до редакції 03.09.23 р.